

BIBLIJSKA PROPOVIJED

Mato Zovkić

Posljednjih desetak godina čitaoci hrvatskog jezičnog područja dokazali su da ih zanima Biblija i sistematsko izlaganje biblijske poruke. God. 1961. izdao je hercegovački franjevac dr fra Ljudevit Rupčić *Sveto Pismo — Novi Zavjet* u Sarajevu. Slijedeće je godine izdao dr Bonaventura Duda, također franjevac *Evandjelja — Život i nauka Isusa Krista Spasitelja svijeta riječima četvorice evanđelista* u Zagrebu. God. 1967. Rupčić ponovo izdaje prerađeni i popravljani prijevod svoga *Novog Zavjeta* s kratkim komentarom ispod crte. Iduće je godine grupa bibličara i književnika priredila *Bibliju — Stari i Novi Zavjet*, izdanje Stvarnosti iz Zagreba. Glavni su joj urednici književnik dr Jure Kaštelan i bibličar dr Bonaventura Duda. Ovo je izdanje na kraju, iza cijelog biblijskog teksta donijelo kratki komentar pojedinih knjiga i kronološku tablicu, preuzetu iz *Bible de Jérusalem* koja biblijske događaje utkiva u povijest ondašnjeg svijeta. *Biblija* Stvarnosti brzo je doživjela i drugo izdanje. Sva ova izdanja i prodani primjerci svjedoče da je Biblija među najčitanim knjigama hrvatskog jezičnog područja, ako ne i najčitania ovih posljednjih godina. Ovome treba pridodati najnoviji prijevod B. Duda i J. Fučaka *Novi Zavjet* koji je prošle godine izdala Kršćanska sadašnjost u Zagrebu. Naše je čitalačko tržište progutalo uz *Rječnik biblijske teologije*, izdanje KS 1969, zatim *Biblijski leksikon*, izdanje KS 1972.

Sva ova izdanja omogućila su širokom sloju čitalaca da se upoznaju sa sadržajem i svijetom Biblije, koja nije više pridržana samo svećenicima ili samo onima koji znaju latinski i druge strane jezike. Sjećam se jedne katoličke liječnice koja mi je, pročitavši *Bibliju* Stvarnosti, rekla da se razočarala nad prečestim ponavljanjima i zbrkom iznošenja građe. Iako je nekoć imala redovan vjeronauk u srednjoj školi, ona je zaboravila tli možda nije ni čula da je Biblija zbirka manjih knjiga, napisanih od različitih autora u razdoblju od otprilike 1100. god. prije Krista do 125. god. poslije Krista. Uz to su djela ili dijelovi različitih književnih vrsta mirno poslagnani jedni kraj drugih, a traže od čitalaca da drugim raspoloženjem pristupaju kakvoj liturgijskoj pjesmi, lirskoj i epskoj pjesmi, povijesnoj ili ljubavnoj priči, povijesnom romanu ili čistoj povijesti. Biblijski su spisi u doba kada su pisani bili namijenjeni jednostavnim ljudima i oni su ih bez posebne školske spreme mogli razumjeti. Ali se danas promijenila povijesna situacija i kategorije mišljenja pa evropski čitalac nije u stanju razumjeti cijelu Bibliju u njezinu povijesnom kontekstu. Sve ovo postavlja pred svećenike zadatak da češće i prilagođenije razlažu biblijske odlomke koji se čitaju u liturgiji.

»Propovijedanje neka poglavito crpe iz vrela Svetog Pisma i liturgije«

U obnovljenoj liturgiji ne slušamo više uvijek ista čitanja na iste blagdane i nedjelje. Sada vjernici imaju priliku čuti odlomke koji se nikada nisu spominjali u rimskoj liturgiji. Liturgijska čitanja i osobno zanimanje pojedinih vjernika koji imaju Bibliju u kući natjerat će i svećenike da dublje proučavaju *Sveto Pismo* kao riječ Božju ponuđenu u riječi ljudskoj, povijesno uvjetovanoj. *Koncilaska Konstitucija o liturgiji* traži da se »u svetim slavljinama obnovi obilnije, raznovrsnije i prikladnije čitanje Svetog Pisma«, što je već učinjeno dvogodišnjim ciklusom svagdanjih čitanja i trogodišnjim ciklusom nedjeljnih čitanja. U tom kontekstu Koncil traži da se »služba propovijedanja vrši vrlo vjerno i pravilno. Propovijedanje neka crpi poglavito iz vrela Svetog Pisma i liturgije, jer navješćuje čudesna djela Božja u povijesti spasenja ili u otajstvu Kristovu, koje je uvijek u nama prisutno i djelatno, osobito u liturgijskim slavljinama« (SC 35, 1—2). Ovdje se biblijsko-liturgijska propovijed razumijeva kao »oživljavanje misterija na koji se odnosi dotično slavlje«.¹

¹ J. A. JUNGSMANN: *Konstitution über die heilige Liturgie, Artikel 35, u Lexicon für Theologie und Kirche — Das zweite Vatikanische Konzil, Teil I, Herder, 1966, 40.*

Želeći obnoviti ulogu i važnost Svetog pisma u katoličkoj zajednici *Konstitucija o objavi*, kaže: »Sve crkveno propovijedanje — kao i sama kršćanska religija — treba da se hrani i upravlja Svetim Pismom« (DV 21). Ovakva formulacija rezultat je koncilskih intervenata koji su s jedne strane naglašavali normativnost Svetog pisma za nauku i djelovanje Crkve a s druge izražavali strah da pojedinci ne tumače biblijsku poruku mimo ili protiv kršćanskog zajedništva.² Koncil traži da SP postane duša teologije te nastavlja: »Iz iste riječi Pisma crpe zdravu hranu i sveto se osvježuje i služba riječi, to jest pastoralna propovijed, kateheza i svaka kršćanska obuka, u kojoj liturgijska homilija treba da zauzme izuzetno mjesto« (DV 24). Dok je u Konstituciji o liturgiji Koncil pokazao nužnost homilije kojom se »tijekom liturgijske godine na temelju svetog teksta tumače otajstva vjere i pravila kršćanskog života« (SC 52), ovdje traži da homilija u liturgiji bude biblijski orijentirana. Od svećenika zahtijeva Koncil da često i brižljivo proučavaju SP kako bi mogli »neizmjerno bogatstvo riječi Božje dijeliti s vjernicima koji su im povjereni, da ne bi bili »jalovi propovjednici Božje riječi« (DV 25). Ovdje Koncil preporuča svim članovima i grupama u Katoličkoj Crkvi osobno čitanje, razmatranje i proučavanje SP. J. Ratzinger tumačeći ovaj koncilski tekst napominje da je duhovnost i pobožnost katolika do sada bila mjerena po sudjelovanju na liturgiji i različitim pobožnostima (krunica, križni put) koje su nastale pod kraj srednjeg vijeka, a osobno čitanje ili razmatranje SP nije imalo osobitog značenja. Koncil stavlja riječ SP, po kojem Bog i danas razgovara sa svojim vjernicima, u središte osobne i zajedničke duhovnosti ponavljajući Jeronimovu tvrdnju da ne pozna Krista, tko ne pozna Pisma. To nije dakle intelektualističko čitanje Biblije nego dijaloz s Bogom i s tog stanovišta »katolička pobožnost mora još Bibliju otkrivati«, što će povoljno utjecati na egzegezu da ne podliježe čistom intelektualizmu.³ Još je ljepše *Dokgmatska konstitucija o Crkvi* istaknula potrebu biblijske duhovnosti kod svećenika: »Trude se napokon u propovijedanju i proučavanju vjerujući ono što su čitali i razmišljali u zakonu Gospodnjem, učeći ono što vjeruju, živeći po onome što uče (LG 28, 1). Ovo je pohvala i zadatak, indikativ i imperativ. Riječi su inače uzete iz liturgije ređenja i biskup ih izgovara, kad novozaređenim prezbiterima predaje misno ruho.

Uz ovaj niz koncilskih tekstova koji potiču na biblijsku duhovnost i biblijske propovijedi valja istaknuti da bismo krivo razumjeli smjernice, ako bismo mislili da se biblijska propovijed sastoji u jednostavnom prepričavanju pročitanih biblijskih odlomaka. Koncil naime upozorava: »Svećeničko propovijedanje — koje je u današnjim prilikama vrlo često izvanredno teško — da bi lakše pokrenulo srce i duh slušatelja, ne smije izlagati riječ Božju samo općenito i apstraktno nego vječnu istinu evanđelja mora primjenjivati na konkretne životne prilike (PO 4, 1). Biblijska poruka obučena je u povijesnu ljusku ali želi biti sadržajna za ljude svih generacija i kultura. Zato propovjednik mora za situaciju današnjeg čovjeka i vjernika izvući jezgru riječi Božje. Kao što se Bog nekoć prilagodio progovorivši jednim jezikom određenoj povijesnoj generaciji, tako danas oni koji od stola riječi Božje hrane vjeru vjernika i pozivaju na vjeru ostale moraju prilagođeno propovijedati evanđelje. Koncil kaže: »Prilagođeni način naviještanja objavljene riječi mora ostati zakonom svake evangelizacije« (GS 44, 2). Ako dakle biblijska propovijed nije prepričavanje pročitane odlomka, što ona jest?

Dva tipa biblijske propovijedi

Biblijska propovijed razrađuje temu sadržanu u doslovnom smislu pročitane odlomka vodeći računa o povijesnom kontekstu i današnjoj aktualnosti biblijske poruke. Ona obrađuje cijeli odlomak, ne jedan redak. Može dapače obrađivati dva biblijska čitanja, jer su prema novom lekcionaru prvo čitanje i evanđelje tematski povezani, dok drugo čitanje obično sadrži odvojenu temu, kako bi propovjednik mogao izabrati ono što bolje odgovara potrebama nje-

² E. STAKEMEIER: *Die Konzilskonstitution über die göttliche Offenbarung*, Paderborn, 1966, 192—196.

³ J. RATZINGER: *Dogmatische Konstitution über die göttliche Offenbarung, Artikel 25, Lexicon für Theologie und Kirche — Das zweite Vatikanische Konzil, Teil II* Herder, 1967, 579.

gove zajednice. Biblijska propovijed može biti i razrađivanje teme koja je prisutna u pročitanom odlomku, ali tako da tu temu ispitamo i drugdje u SP. Tako razlikujemo dva tipa biblijske propovijedi: tumačenje cijelog odlomka i izlaganje biblijske teme.⁴ Izvršno pomagalo za tematske biblijske propovijedi jest *Rječnik biblijske teologije*, a za tumačenje pročitanih odlomaka *Služba riječi* već petu godinu pruža sjajne radne materijale.

Za biblijsku propovijed koja tumači pročitani cijeli odlomak propovjedniku je potrebno osnovno znanje o povijesnoj pozadini i paralelnim mjestima u samom SP. Tim tehničkim znanjem ne mora zamarati svoje slušatelje, jer propovijed već i zbog vremenske kratkoće ne može pružati sve informacije koje pruža jedno predavanje ili kateheza. Tehničko znanje o pročitanom odlomku ponukat će propovjednika da ne stavlja naglasak na ono što je daleko od doslovnog i povijesnog smisla teksta. Ako npr. zna da većina stručnjaka drži kako u pojedinoj zgodi nisu svi elementi povijesni, ne će u propovijedi insistirati, što se zapravo dogodilo i kako se dogodilo, nego se pitati, što Bog po ovoj zgodi poručuje, što od nas hoće. Propovjednik hrani vjeru prisutnih duhovnim blagom SP i stoga u biblijsku propovijed ne spadaju nedorečena pitanja o kojima se mišljenja ozbiljnih stručnjaka još razilaze. Isto tako u propovijed ne spada ponavljanje biblijskih priča i zgoda kao da su nastale u susjednom selu pred desetak godina, što bi vjeru činilo smiješnom i infantilnom. Možemo propovijedati o pohodu maga u Betlehem kao događaju po kojem Bog poručuje da se Spasitelj rađa svima narodima, a da ne gradimo sve na historičnosti događaja. Možemo propovijedati, o stvaranju svijeta i čovjeka prema Post 1—3 koncentrirajući se na teološku i vjersku podlogu te ostavljajući po strani neriješena pitanja.

Povijesni, geografski i drugi podaci koji osvjetljaju pročitano zgodu mogu pomoći plodnom razumijevanju perikope. Isusov razgovor sa Samarjankom iz Iv 4 i njegovu simboličnu poruku slušatelji će jedva razumjeti, ako im propovjednik ništa ne rekne o Samarjanima i Jakovljevu zdencu. Da bi današnji vjernici razumjeli Pavlove upute Korinćanima i svima kršćanima, potrebno je nešto reći o problemima mlade korinške zajednice sastavljene od obraćenih pogana koji žive među sugrađanima drugačijeg uvjerenja u velikom lučkom gradu. Propovjednik može podleći napasti da dragocjeno i kratko vrijeme propovijedi potraži na tehničkim detaljima koji nisu značajni za prisutne slušatelje. Prilike određuju koliko se smije zadržati na tumačenju pojedinih redaka. Zgodno je koncentrirati se na glavnije, što zavisi od cilja propovijedi i sastava prisutnih vjernika.

Tumačenje odlomka prema povijesno-književnom smislu traži od propovjednika teološku spremu i osobno spremanje za svaku biblijsku propovijed. Ne pročita li kakav svjež komentar odlomka koji dolaze na red, vrlo će lako podleći napasti da tumači ono na što ga odlomak izravno podsjeća. Time zanemaruje nadahnuti tekst i ono što je Bog htio poručiti preko teksta, kad je pisca potaknuo da u konkretnoj povijesnoj situaciji taj odlomak napiše upravo tim riječima. Propovijednikovi osobni dojmovi često se svode na moraliziranje i pretresanje pitanja iz župske zajednice, koja nisu nevažna ali ne spadaju na liturgijsku propovijed. Nije čudno što se vjernici, osobito u gradovima, ponekad tuže da su nam propovijedi bez dubljeg sadržaja.

Današnja egzegeza najviše drži do doslovnog smisla koji izlazi iz upotrebljenih riječi i koji je Bog preko svetog pisca htio pripočeti. Taj se doslovni smisao razabire iz književne vrste, bližeg i daljnjeg konteksta, samih iskaza. Kad izloži doslovni smisao odlomka, propovjednik se mora pitati, što to znači za život vjernika okupljenih na ovom bogoslužju. To dovodi da primjene biblijske poruke. R. E. Brown kaže da je primjena obično očita i uvijek je opasnost da se na njoj previše zadržimo, ne premalo. Propovjednik treba tako razjasniti SP da ono samo odgovara na potrebe slušatelja, da se prepoznaju u svjetlu biblijskih riječi. Tumačenje koje bi biblijski tekst učinilo nepotrebnim, slaba je usluga riječi Božjoj. Stoga je u biblijskoj propovijedi težište na tumačenju, a ne na poticanju. Takav primjer vidimo kod sv. Pavla koji

⁴ R. E. BROWN: *Hermeneutics, The Jerome Biblical Commentary*, London, 1970, Vol II, 605—623, osobito 621—622.

u svojim poslanicama najprije iznosi doktrinalni i dogmatski dio pa tek onda moralnu primjenu ili parenezu. Veći je nedostatak ne protumačiti smisao biblijske zgrade negoli ne razraditi primjenu ili pobudu. Tumačenje odlomka koji je teološki važan može ne utjecati izravno na poboljšanje moralnog života pojedinih vjernika, ali ono pripravlja plodan teren u dušama slušatelja pa da na tom terenu posijana riječ uzraste i donese plod na dugi rok.

Sve ovo vrijedi i za tematske biblijske propovijedi kod kojih treba znati razlikovati izvorno biblijsku misao od kasnijeg razvoja u razumijevanju objave koji je doveo do dogmatskih formulacija. Euharistija je npr. eminentno biblijska tema. Ako netko međutim svu pažnju posveti materiji i formi ili transsubstancijaciji (pretvorbi), njegova propovijed nije biblijska, iako je teološki i dogmatski ispravna. Kako postoji doktrinalni razvoj u samoj Bibliji, jer Bog svome narodu nije odjednom sve rekao, propovjednik i o tome treba voditi računa. Na liniji doktrinalnog razvoja, iz napretka u razumijevanju objave izrasle su katoličke dogme. Biblijska je misao često nedorečena, neprecizna, simbolička. Radi cjelovitosti propovjednik će ponekad morati donijeti preciznije elemente iz crkvenog učiteljstva. Tako npr. biblijska neprecizna nauka o Kristu ostavlja otvorena vrata za kasnije hereze i dogme o utjelovljenju Sina Božjega, jednoj osobi i dvije naravi u Kristu. Biblijsko učenje o Ocu, Sinu i Duhu odražava teološku nepreciznost kršćana u prvom stoljeću. Propovjednik mora ovu nepreciznost dopuniti kasnijom vjerom i naukom Crkve koja je sazrijevala od 4. do 6. stoljeća u doba nastajanja trinitarne i kristološke dogme.

»Da radi našeg spasenja bude zapisana u SP« (DV 11, 2)

Biblijska propovijed traži trijezan pristup Bibliji kao zbirici spisa koji su nastajali kroz stoljeća, a mi vjernici čvrsto vjerujemo da je Bog poticao zajednicu i pojedince da te spise prikupe, dovrše, sačuvaju, razmatraju i po njima žive. Zapljusnuti rezultatima razvoja znanosti ponekad sa strahom otvaramo Bibliju želeći biti i djeca svoga vremena i prihvaćati religioznu poruku riječi Božje. Odrasli smo s vjerom da je Biblija nezabludiva, a da nismo poblizje pitali, što to zapravo znači, kad u njoj vidimo povijesnih i geografskih netočnosti, književnih ponavljanja i nesavršenosti.

Stari su oči radije govorili o istinitosti Biblije, o nakani pisca i nakani Boga koji je pisca poticao. Termin »nezabludivost« relativno je mlad i ima polemičko obilježje.⁵ Istinu Biblije tražimo u cijeloj Bibliji pa stoga pojedine odlomke valja tumačiti u svjetlu cjeline. Ljudski je pisac pisao samo svoj dio i zajednica je vjernika u doba nastajanja pojedine knjige mogla biti u djelomičnoj vjerskoj zabludi. Tako danas tumačimo propis o tzv. heremu u Knjizi Jošuinovoj (11, 14—15) gdje su Izraelci razumjeli kako je volja Božja da pokolju sve stanovnike gradova koje osvoje pri useljenju u Kanaan, a u stvari ih je Bog pustio da žive neko vrijeme u tom krvivom uvjerenju, jer nije mogao ni htio još nezreloj zajednici dati puninu svoje istine. Isto je sa dogmatskom zabludom u Knjizi Jobovoj gdje se tvrdi da »čovjek kad legne, ne ustaje više« (14, 12; 14). U doba nastajanja knjige Jobove, oko 400. god prije Krista, vjera u uskrnuće mrtvih nije bila iskristalizirana u Izraelu. Ali ova sumnja o sudbini čovjeka nakon fizičke smrti nije zadnja riječ Biblije kao cjeline. U NZ sasvim je jasno da čovjek odlazi nakon smrti na neizgubivo drugovanje s Bogom po Kristu u Duhu ili se zauvijek zatvara svjetlu Božjem. Zato vjersku istinu pojedinih odlomaka Biblije treba tražiti u kontekstu cijele Biblije.

Istina Biblije nije grčka ni filozofsko-apstraktna, nego semitska i sva događajna. Nju treba otkrivati, u nju treba neprestano sve dublje ulaziti⁶ Koncil nije povukao vjeru Crkve u božansko nadahnuće SP po kojemu je SP nezabludivo. Do Koncila smo običavali pojam nezabludivosti primjenjivati na stvari vjere i morala i ono od pomoćnih tvrdnji što je nužno za pravilno razumijevanje nauke o vjeri i moralu. Koncil je ovdje pomaknuo naglasak: »Budući da sve ono što nadahnuti pisci ili hagiografi izjavljuju valja držati izjavljenim od Duha Svetoga, mora se dosljedno ispovijedati da knjige Pisma

⁵ R. F. SMITH: *Inspiration and Inerrancy*, The JBC II, 499—514, osobito 512—514.

⁶ P. BENOIT: »Istina u Bibliji, Svesci 3, 15—23.

čvrsto vjerno i bez zablude naučavaju istinu koju Bog htjede da radi našeg spasenja bude zapisana u Svetom Pismu» (DV 11, 2). U Bibliji dakle treba tražiti i prihvaćati istinu spasenja. Bibličari vide u ovoj koncilskoj nauci veliko olakšanje za prihvaćanje vjere i nauke o nadahnuću SP.⁷ Ovim je omogućeno nužno razlikovanje nadahnutog od objavljenog u Bibliji. Sva je Biblija sa svim dijelovima nadahnuta. Nadahnut je sadržaj, autor, riječi. Ali nije sve što u Bibliji piše objava. Povijest izraelskih kraljeva, bonton mudrosnih knjiga, Pavlove bilješke o zaboravljenoj tinti i kabanici — to je sastavni dio SP koje je sve nadahnuće, ali to samo po sebi nije objava.⁸ Biblija sadrži objavu po kojoj se prvenstveno očituje Netko, a ne nešto. Objava je Božje samoočitovanje čovjeku koji čita SP. Istina, Bog se očituje po događajima i riječima,⁹ pa se i u onim sporednim zgodama nalaze elementi objave, ali nije potrebno svaki redak SP smatrati objavom, jer je Biblija riječ Božja u ljudskom ruhu. Ovo razlikovanje nužno je, misli R. F. Smith, za zdravo vrednovanje i prihvaćanje vjerskih vrednota Biblije.

Da bi priopćili istinu spasenja, sveti su se pisci služili svojom neznastvenom slikom fizičkog svijeta i drugim pomoćnim tvrdnjama uvjetovanim ondašnjom povijesno-kulturnom situacijom. Te pomoćne tvrdnje nisu predmet obaveznog vjerskog prihvaćanja, ali su bile nužne da bi Božja poruka bila razumljiva prvoj povijesnoj generaciji kojoj je bila upravljena. Načelo da je Biblija vjerski nezabludiva kada naučava istinu spasenja nešto je šire i drugačije od uobičajenog naglašavanja da je nezabludiva samo u stvarima vjere i morala. Tako na pr. povijest Izraela nije stvar vjere i morala, ali se po njoj očituje Bog kao vjerni saveznik koji spašava. »Ovo znači«, kaže R. F. Smith, »da su sve tvrdnje Biblije izuzete od zablude u onoj mjeri u kojoj saopćavaju istinu koju htjede Bog da radi našeg spasenja bude zapisana u Svetom Pismu«. Biblijske tvrdnje koje sadrže spasensku istinu mogu biti sigurne, vjerojatne itd. Stupanj njihove istinitosti ovisi od toga koliki pristanak za sebe traže. Ovdje je potreban oprez. U svagdašnjem govoru stupanj traženog pristanka redovno se ne izražava izričito. Tko kaže da će sutra padati kiša, svijestan je da tvrdi nešto što je samo vjerojatno, ali ta vjerojatnost nije izražena u njegovim riječima. Do nje dolazimo samo kad uzmemo u obzir opći ljudski kontekst takvih izjava. Biblija je napisana načinom kako ljudska bića redovno govore. Stoga, kad ne postoji izričito izricanje vjerojatnosti u biblijskim izričajima, nije po sebi odmah jasno da su oni na dotičnom mjestu kategorični. Da li su oni kategorični ili vjerojatni, kakav im pristanak treba dati — to se može odrediti samo kada ispitamo njihov puni literarni i humani kontekst.«¹⁰

Sve ovo znači da je za biblijsku propovijed, koju Koncil traži i preporuča, nužna priprava. Dobar dio vjernika i ne pazi na smisao biblijskih čitanja kod liturgije. Ne zato što im do tih čitanja nije stalo, jer ih na bogoslužje okuplja slobodna volja i vjera. Ne razumiju liturgijska čitanja i zato nemaju ponekad volje da ih prate. Možda bi bilo zgodno nekada najprije rastumačiti pa onda pročitati, ili pročitati, rastumačiti pa opet pročitati ono čitanje koje je izabrano kao središte propovijedi.

⁷ R. F. SMITH, art. cit 513; J. BEUMER: *Die katholische Inspirationslehre zwischen Vaticanum I und II*, Stuttgart, 1966; O. LORETZ *Die hermeneutischen Grundsätze des Zweiten Vatikanischen Konzils* u djelu O. LORETZ — W. STROLZ: *Die hermeneutische Frage in der Theologie*, Herder 1968, 467—500. Važnost ove koncilске tvrdnje uočava i A. SKRINJAR: *O inspiraciji i tumačenju Svetog Pisma* (ciklostil), Zagreb, 1970, 14.

⁸ R. F. SMITH, art. cit, razlikuje objavu od inspiracije te smatra ovu distinkciju nužnom za ispravno shvaćanje i objave i inspiracije.

⁹ F. CAREV: *Ekonomija objave, čintma i riječima* (DV 2), BS 36, 1967, 134—141.

¹⁰ R. F. SMITH, art. cit. 514.